

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/30/6-9>

Məmməd Əliyev
Naxçıvan Dövlət Universiteti
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
mamed@mail.ru
Nərmin Novruzova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
nerminorucova34@gmail.com

NAXÇIVANDA MUZEYŞÜNASLIQ ELMİNİN İNKİŞAFINDA ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Xülasə

Azərbaycanda muzey işinin maraqlı tarixçəsi var. Azərbaycanca muzey işinə diqqət və qayğı ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fəaliyyətində xüsusi yer tutur. Heydər Əliyevi bir şəxsiyyət kimi səciyyələndirən cəhətlərdən biri də onun elmə, mədəniyyətə böyük ürəklə qayğı göstərməsi idi. Ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq respublikamızda müxtəlif profilli muzeylərin yaradılması, fəaliyyət göstərən muzeylərin zənginləşdirilməsi dediklərimizin əyani ifadəsidir.

Məqalədə Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra Azərbaycanda muzey işinin təşkili və idarə olunmasından, dövlət qayğısından bəhs edilir.

Açar sözlər: muzey, fond, ekspozisiya, eksponat, kolleksiya, sərvət

Mammad Aliyev
Nakhchivan State University
PhD in history
mamed@mail.ru
Narmin Novruzova
Nakhchivan State University
nerminorucova34@gmail.com

The role of nationwide leader Heydar Aliyev in the development of museology in Nakhchivan

Abstract

Museum work in Azerbaijan has an interesting history. Care and attention to the museum work in Azerbaijan occupies a special place in the activities of our national leader Heydar Aliyev. One of the aspects that characterized Heydar Aliyev as a personality was his caring for science and culture with a big heart. Starting from the 1970s, the establishment of museums of various profiles in our republic, the enrichment of the operating museums is a visual expression of what we are saying.

The article talks about the organization and management of the museum work in Azerbaijan and the state concern after the coming to power of the Great Leader Heydar Aliyev.

Keywords: museum, fund, exposition, exhibits, collection, wealth

Giriş

Hər bir xalq öz mədəni mirası ilə fəxr etdiyi kimi bizim də öyünəcəyimiz çoxlu sayda maddi-mənəvi dəyərlərimiz mövcuddur. Bunlardan biri də muzeylərimizdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda muzeylərin yaranması və inkişafı tarixi baxımından mürəkkəb problemlərlə qarşılaşmış, lakin bədrəməmişdir. Hal-hazırda da yaşamaq üçün mücadilə aparmaqdadır. Arxiv sənədlərinə göz gəzdirdikən məlum olur ki, muzeylərin yaranmasının cəmiyyətimiz və xalqımız üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, Azərbaycanda muzey işinin özülü qoyulduğu zamandan başlayaraq muzeyin yaranması və fəaliyyətinə o qədərdə diqqət

yetirilməmişdir. Biz tarixi ardıcılığı izləyərkən Azərbaycanda muzey işinin maraqlı tarixi olduğunu görürük. Azərbaycanda muzey işinə qayğı və diqqət ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fəaliyyətində xüsusi yer tutur. Heydər Əliyevi bir şəxsiyyət kimi səciyyələndirən cəhətlərdən biri də onun elm mədəniyyətinə geniş ürəklə qayğı göstərmək idi. 1970-ci illərdən başlayaraq respublikamızda müxtəlif profilli muzeylərin yaradılması, fəaliyyət göstərən muzeylərin zənginləşdirilməsi dediklərimizin əyani ifadəsidir.

Məqalədə Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra Azərbaycanda muzey işinin təşkili və idarə olunması haqqında işlərdən və dövlət qayğısından söhbət gedir.

Milli ənənələrimizin nə qədər dəyərli olduğunu dünyaya gələn yeni nəsillərə çatdırmaq və onları bu ənənələr əsasında tərbiyə etmək üçün muzeylər lazımdır.

Heydər Əliyev Azərbaycan Xalqının Ümummilli Lideri

Dünya mədəniyyətinin inkişafında digər elmlərlə yanaşı böyük əhəmiyyəti olan “Muzeyşünaslıq” elminin də ayrı-ayrı milli mədəniyyətlərin mənbəyində daha da inkişafına böyük təsiri vardır. Hər bir xalqın müxtəlif tarixi zamanlarda mədəniyyətlərinin şəxsi toplanmalar və muzeylər vasitəsilə qorunması, öyrənilməsi, bərpası, gələcək nəsillərə ötürülməsi prosesləri “Muzeyşünaslıq” vasitəsilə daha da geniş tədqiq edilərək həmin sahənin inkişafına təkan verir. Muzeyşünaslıq üçün əsas mənbə muzeylərdir.

“Muzeyşünaslıqda da milli muzey fəaliyyətimizin özünə məxsus təsir gücü dünya sənətsənəşünaslığına məlumdur, Azərbaycanda, zəngin tarixi muzeylər mövcuddur” (Ağayev, Əmirxanov, Əlizadə, 2002: 439).

Hamımıza çox gözəl məlumdur ki, Ulu Öndərimiz hakimiyyətdə olduğu bütün illər ərzində respublikamız sürətli inkişafa nail olmuşdur. Bütün sahələrdəki dinamik inkişaf muzeyşünaslıqda da özünü göstərmiş və artıq 1974-cü ildən başlayaraq muzeylərimiz sürətlə inkişafa başlamışdır. Bu danılmaz faktdır ki, əgər 1969-cü ildə Azərbaycanda cəmi 38 muzey fəaliyyətdə olmuşsa, 1988-ci ildə artıq onların sayı 120-yə çatmışdır. Onu da qeyd edim ki, faktlar sübut edir ki, 1983-cü ildən 1988-ci ilə qədərki dövrdə Ulu Öndərimiz SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini vəzifəsində Moskvada fəaliyyət göstərərək digər sahələrlə yanaşı muzeylərin muzeyşünaslığın inkişaf tempini də həmişə nəzarətdə saxlamış, 5 il ərzində 30 muzey yaradılmış, yüksək şəkildə fəaliyyətlərini davam etdirmişlər.

1991-ci ilin oktyabrından Azərbaycanda müstəqillik elan olunduqdan sonra digər sahələrdə olduğu kimi muzey fəaliyyətində də yeni müstəqil mexanizm strategiyası işi həyata keçirilməyə başladı. 1992-ci ildə Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (İCOM) Azərbaycan Milli komitəsi təsis edildi.

Hazırda Azərbaycanda muzey quruculuğunda gedən sürətli inkişaf prosesi muzeyşünaslığın da inkişafında mühüm mərhələdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın qədim və ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında da Ulu Öndərimizin bir başa iştirakı, diqqəti və qayğısı sayəsində muzeyşünaslıq həm bir elm oalrağı, həm də bir mədəni irsin qoruyucusu və təbliğatçısı kimi inkişaf etmişdir.

“Naxçıvanda muzeylərin yaranması və inkişafı məzmun forma, təşkilati-metodik əlamətlərinə görə tarixən dörd mərhələyə ayrılır” (Kəngərli, İsmayılova, 2009: 85).

Birinci mərhələ 1896-1968, ikinci mərhələ 1969-1991, üçüncü mərhələ 1992-2003, dördüncü mərhələ 2003-2022-ci illəri əhatə edir. Naxçıvan muzeyşünaslığının nəzəri və təcrübə məsələlərinin tədqiqi baxımından həmin mərhələlərin hər birinin özünə məxsus rolu və əhəmiyyəti vardır.

“XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Naxçıvanda qədim tarixiliyin mövcudluğu, geniş mədəni-maarifçilik təcrübəsinin mövcudluğu, tarixi mədəniyyət nümunələrinin zənginliyi, maddi-mənəvi mədəniyyət nümunələrinin əhali kütləsi arasında geniş maraq oyatması, onların xaricə daşınmasının qarşısının alınmasının vacibliyi kimi amillər nəticəsində Muxtar Respublikada muzeylər yaradılmağa başladı”.

Biz muzeyşünaslıq elmini təhlil edərkən onun ikinci və üçüncü mərhələsinin sırf Ulu Öndər Heydər Əliyevin əməlləri ilə bağlı olduğunu dördüncü mərhələsinin Heydər Əliyev ideyalarının hörmətli prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən gerçəkləşdirildiyini görürük.

Xarakterik haldır ki, Azərbaycanda da muzeyçilik onun sələfi olan kolleksiyaçılıq ənənələri əsasında ilk dəfə Naxçıvanda yaranmışdır. “Görkəmli yazıçı və publisist olan Cəlil Məmmədquluzadə (1866-1932) hələ XIX əsrin sonlarında Naxçıvandakı Nəhrəm kəndində kəndliləri, təəssüfkeş Naxçıvan ziyalılarının, müəllimlərin və şagirdlərin köməyi ilə ilk muzeyi yaratmışdır (Rəhimov, 2002: 54).

Hazırda bu ilk qeyri-rəsmi muzeyin bir davamçısı olan Cəlil Məmmədquluzadənin xatirə muzeyi Babək rayonu Nəhrəm kəndində fəaliyyət göstərir. Muzey 1989-cu ildə yaradılmışdır. Burada Cəlil Məmmədquluzadənin Nəhrəmdəki müəllimlik fəaliyyəti, onun ilk muzeyimizi qurmaq sahəsindəki cəhdləri maraqlı eksponatlar vasitəsilə əyani surətdə canlandırılır.

Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətinin hər iki dövründə xalqımızın milli dəyərlərinə, tariximizə və tarixi şəxsiyyətlərinə göstərdiyi diqqət və qayğının nəticəsində onların adlarını daşıyan muzeylərimizin sayı durmadan artmışdır. Bu gün Azərbaycanda muzeylərin sayı 200-dən artıqdır. Ulu Öndərimiz 1969-cu ildə hakimiyyətə gəlişi zamanı Azərbaycanda cəmi 38 muzey fəaliyyət göstərirdi. 1988-ci ildə artıq muzeylərin sayı 120-yə çatmışdır.

Bu gün Naxçıvan Muxtar Respublikasında 30-dan artıq muzey fəaliyyət göstərir ki, bunlarında əksəriyyəti Heydər Əliyev siyasi xətti nəticəsində yaranmışdır.

Naxçıvanda yeni dövrdə ən erkən muzeyçilik təcrübəsi tarixini işıqlandıran Söbhi Kəngərlinin araşdırmaları ciddi maraq doğurur. Tədqiqatçı “Muzey elm və mədəniyyət toplusudur” adlı məqaləsində yazır: “Qeyd etmək lazımdır ki, Naxçıvanda muzeyşünaslıq işinin tarixi XIX əsrin ortalarına qədər gəlib çatır. Qocaman ədəbiyyatşünas-alim, filologiya elmləri namizədi Lətif Hüseynzadə Naxçıvanda muzey təşkili və işi haqqındakı fikirləri çox maraqlıdır. Onun dediyinə görə Naxçıvanda ilk muzey-ölkəşünaslıq muzeyi böyük yazıçımız Mirzə Cəlil tərəfindən Nəhrəm kəndində təşkil edilmişdir. Həmçinin o qeyd edir ki, Naxçıvan şəhərində yaşamış Balabəy adlı şəxs öz evində xüsusi otaqlarda bədii sənətkarlıq nümunələri toplamışdı. Dövrün görkəmli ziyalı olan Balabəy ilk dəfə olaraq şəxsi ev muzeyi (evdə yaradılmış muzey mənasında) təşkil etmişdi (Qurbanova, Əlizadə, 2011: 271).

Nəticə

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin istər hakimiyyətinin birinci dövründə istərsə də ikinci dövründə Naxçıvan Muxtar Respublikasında muzeylərə dövlət qayğısı artmış, muzeylərin sayı 2-dən 19-a çatmışdır. Bu dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında nəinki muzeylərin sayı artmış, eyni zamanda bütövlüklə muzey fəaliyyətində elmi-metodiki, təşkilati baxımdan da tərəqqi prosesi baş vermişdir. Eyni zamanda muzeylərin maddi-texniki bazası yaxşılaşdırılmış, eksponatların sayı artırılmışdır. Azərbaycanımızın yaradıcı memarı Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi təşəbbüsü, yaradıcı əməli fəaliyyəti və azərbaycançılıq ideologiyası bu gündə bizim üçün bir mayaqdır. Onun bütün əməlləri və arzuları siyasi varisi və qətiyyətli davamçısı Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev tərəfindən çox uğurla davam həyata keçirilir. Azərbaycanda muzey və muzeyşünaslıq elminin inkişafı, ayrı-ayrı profilli muzeylərin yaradılması, muzeylərdə aparılan bərpa və yenidənqurma işləri müasir texnologiyalarda istifadə və sairə tədbirləri bu günün tələblərinə çevrilərək uğurla davam etdirilir. Hazırda Naxçıvan Muxtar Respublikasında bütün normalara və qaydalara cavab verən 30-dan artıq muzey tamaşaçılarına xidmət göstərir. Bu gün muzeylərdə çalışan kadrların böyük əksəriyyəti ixtisaslı ali təhsilli mütəxəssislərdən ibarətdir.

Hazırda Naxçıvan Muxtar Respublikasında muzey quruculuğunda gedən sürətli inkişaf prosesi respublikamızda muzeylər şəbəkəsinin artmasına və muzeyşünaslığın inkişaf mərhələsində mühüm amilə çevrilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Ağayev, R., Əmirxanov, S., Əlizadə, A. (2002). “Muzeyşünaslıq”. Dərslük. Bakı, 439 s.

2. Kəngərli, S., İsmayılova, X. (2009). "Muzeydə Naxçıvan Teatrının Fondu". Naxçıvan, 85 s.
3. Rəhimov, N. (2002). "Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Tarix Muzeyi". Naxçıvan: "Əcəmi" nəşriyyatı, 54 s.
4. Qurbanova, E., Əlizadə, A. (2011). "Muzeylərdə Elmi-Tədqiqat işinin təşkili və metodikası". Bakı: "Təknur", 271 s.
5. Əmirxanov, S. (2012). "Muzeyşünaslıq". Bakı Biznes Universiteti, 112 s.
6. Novruzova, N. (2022). "Müasir muzeylər üçün əsas tələblər" muallim.edu.az
7. Qurbanova, E., Əlizadə, A. (2011). "Muzeylərdə elmi-tədqiqat işinin təşkili və metodikası". Bakı: Təknur.
8. Paşayev, T. (2002). "Diyarşünaslıq materialları əsasında gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsi" Bakı.

Göndərilib: 01.10.2023

Qəbul edilib: 06.12.2023